

TUDOMÁNYOS TÁJÉKOZTATÓ

Három pillér, egy cél: A közös európai védelem megteremtésének kihívásai és lehetőségei

KOLLER BOGLÁRKA – ÉLTETŐ ANDREA*

A cikk az európai védelmi politika jelenkori kihívásait vizsgálja a közös védelmi stratégia megvalósításának lehetőségeire fókuszálva. Az egységes védelemnek voltak már figyelemre méltó kezdeményezései a nyugat-európai integráció indulásakor, de ezek politikai, ideológiai és szuverenitással kapcsolatos okok miatt nagyrészt eredménytelenek maradtak. A Krim-félsziget Oroszország általi 2014. évi annektálása és Oroszország 2022. februári Ukrajna elleni agressziója azonban sürgetővé tette az egységes európai védelmi stratégia újragondolását. Donald Trump újráválasztása és a transzatlanti kapcsolatok gyökeres átalakulása sürgetővé tette az Európai Unió önálló védelmi képességeinek megerősítését. A cikk a differenciált integráció fogalma alapján vizsgálja a védelmi politika rugalmas megközelítését, amely lehetővé teszi a különböző szintű elkötelezettséget és együttműködést az EU-tagállamok és harmadik országok között. Az írás a védelempolitika fiskális, ipari és innovatív aspektusait is bemutatja, hangsúlyozva a három pillér közötti összefüggéseket. A cikk mellett érvel, hogy a differenciált és integrált európai védelmi politika megteremtése elengedhetetlen az Európai Unió biztonságának megerősítése és versenyképességének erősítése szempontjából is, mert az átalakuló globális külpolitikai és külgazdasági térben csak így őrizhetőek meg az integráció vívmányai.

* Koller Boglárka tudományos főmunkatárs, ELTE Közgazdasági és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Világ gazdasági Intézet, tanszékvezető egyetemi tanár, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, ÁNTK, CORE Jean Monnet Centre of Excellence. E-mail: koller.boglarka@rtk.elte.hu ORCID:0000-0001-5709-1116

Éltető Andrea tudományos főmunkatárs, ELTE Közgazdasági és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Világ gazdasági Intézet. E-mail: elteto.andrea@rtk.elte.hu ORCID:0000-0003-2793-2281

A kézirat 2025. április 28-án érkezett a Külgazdaság szerkesztőségébe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.7-8.72>

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: H5, F5, O52.

Kulcsszavak: Európai Unió, védelempolitika, európai integráció, közös biztonság- és védelempolitika, versenyképesség, védelmi ipar, differenciált integráció.

Abstract

The political and economic aspects and scenarios of differentiated European defence

BOGLÁRKA KOLLER – ANDREA ÉLTETŐ

The article discusses the current challenges facing European defence policy, focusing on the possibilities for implementing a common defence strategy. There have been notable initiatives for unified defence since the beginning of Western European integration, but these have been mainly unsuccessful due to political, ideological, and sovereignty-related reasons. However, Russia's annexation of Crimea in 2014 and its aggression against Ukraine in February 2022 have made it urgent to rethink a unified European defence strategy. The re-election of Donald Trump and the radical transformation of transatlantic relations have made it urgent to strengthen the European Union's independent defence capabilities. Based on the concept of differentiated integration, the article examines a flexible approach to defence policy that allows for varying levels of commitment and cooperation between EU member states and third countries. The article also presents the defence policy, as well as its fiscal, industrial, and innovative aspects, emphasising the interrelationships between the three pillars. The article argues that the creation of a differentiated and integrated European defence policy is essential for strengthening the security and competitiveness of the European Union, this being the only way to preserve the achievements of integration in a changing global foreign policy and foreign economic environment.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: H5, F5, O52.

Keywords: European Union, defence policy, European integration, Common Security and Defence Policy, competitiveness, defence industry, differentiated integration.

Bevezetés

Európa közös védelme a nyugat-európai integráció indulása óta napirenden lévő cél (Dinan, 2020; Gilbert, 2021; Arató & Koller, 2023). Az Európai Védelmi Közösség (EVK) 1952-ben létrejött ugyan, de végül a francia Nemzetgyűlés leszavazta, így elbukott. A kompromisszumos megoldásként létrehozott Nyugat-európai Unió a NATO-védelem árnyékában, de már a közös haderő létrehozásának ambíciója nélkül létezett.

Több mint hat évtizeddel az EVK kudarca után a Krím-félsziget 2014. évi annektálása kapcsán ismét felvetődött a közös védelem és a védelmi kiadások növelésének kérdése. Bár az Európai Unió 2016-ban kezdeményezte a közös kül- és biztonságpolitika globális stratégiáját¹ és a stratégiai autonómia megvalósítását, a védelmi politika azóta sem vált az Európai Unió közös politikájává, a kormányközi együttműködés területeként a tagállamok hatáskörében maradt. Oroszország 2022. februári Ukrajna elleni háborúja azonban már nem egy távoli országban, hanem Európa földrajzi területén folyik. Ez felhívta az uniós tagállamok vezetőinek figyelmét a saját védelmi képességeik megerősítésére és a szorosabb együttműködésre. Igazi áttörés e téren azonban csak Donald Trump újráválasztásával 2024 novemberében, majd hivatalba lépésével 2025 januárjában következett be (Csiki et al., 2025). Trump politikai nyilatkozataiban világossá tette ugyanis, hogy az Egyesült Államok nem garantálja többé Európa védelmét az európai uniós tagállamok jelentősebb saját hozzájárulása és öngondoskodása nélkül. Az első fontos esemény a transzatlanti kapcsolatokban 2025. február közepén történt, amikor kiderült, hogy az Egyesült Államok Oroszországgal tárgyal Szaúd-Arábiában Ukrajnáról anélkül, hogy meghívta volna Ukrajna vagy az Európai Unió vezetőit. Ezt követte a Zelenszkij–Trump-találkozó február végén a Fehér Házban, valamint a Keir Starmer brit miniszterelnök által kezdeményezett londoni biztonsági csúcstalálkozó, amely meghatározó állomásnak tekinthető a közös európai védelemről és Ukrajna jövőjéről szóló együtt gondolkodásban. A csúcstalálkozó abból a szempontból is változást hozott, hogy visszahozta az Unióból kilépett Egyesült Királyságot az európai politika vezető hatalmai közé. Az „egyszer az életben” pillanat Európa számára (miként Starmer jellemezte a csúcsot) összehozta az EU-tagállamok és bizonyos nem EU-tagországok vezetőit, az Európai Bizottság és az Európai Tanács elnökét, a NATO-főtitkárt, valamint az Európai Unió politikai és katonai szövetségeseinek (Kanada, Törökország) vezetőit (Melley, 2025). Az Amerikai Egyesült Államok azonban nem kapott meghívást a csúcsra.

Az Egyesült Királyság és Franciaország – az Európai Unió két nukleáris hatalma – szövetsége és a közös védelem iránti elkötelezettsége megmutatkozott a párizsi védelmi és stratégiai konferencián is, ahol 30 ország katonai és civil vezetői képviseltették magukat.² A tette kész országok koalíciója magába foglalja azokat az európai és nem európai államokat, amelyek készek a védelmi politikában együttműködni és garantálni Ukrajna biztonságát. A londoni és a párizsi egyeztetéseken az

¹ <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/common-foreign-and-security-policy-global-strategy.html>

² <https://www.defense.gouv.fr/academ/evenements/paris-defence-and-strategy-forum>

is világossá vált, hogy azok, akik gyors cselekvést akarnak, nem feltétlenül várnak az EU sokszor lassú és intézményrendszeri sajátosságokból adódó körülményes válaszaire, hanem erősebb egységet szorgalmaznak a védelem területén is, akár úgy, hogy a kezdeményezést az uniós jog- és intézményrendszeren kívül hívják életre. A második világháború utáni nemzetközi rend gyors és radikális átalakulása az EU tagállamainak többségét és néhány nyugati szövetségest a biztonsági és védelmi architektúra újragondolására ösztönözte.

E cikk a közös európai uniós védelmi politika perspektíváit vizsgálja a jelenlegi európai és globális kihívások tükrében. Alapfeltevése, hogy az európai integráció történelmi válaszüthoz érkezett, amely egyben esély is a közös védelmi politika létrehozására. Az Európai Unió előtt álló kihívás ma nem más, mint megmenteni azokat a régi alapelveket, amelyek az 1950-es évek integrációjának létrejöttét is legitimálták – a békét és a gazdasági jólétet –, amelyekre az Európai Unió jelenlegi struktúrája és politikái épülnek. Most azonban már nem lesz elegendő csupán ágazati együttműködést létrehozni valamely területen, hanem előre kell lépni a védelmi politika és a mélyebb politikai integráció terén is. A 27 tagú EU-ban az is biztosra vehető, hogy nem minden tagállam tud és szeretne ugyanabba az irányba vagy ugyanazzal a sebességgel haladni egy olyan politikai területen, amely nagymértékben érinti a nemzeti szuverenitását. Ma a két fő stratégiai cél az európai integrációban a biztonság megőrzése és az EU versenyképességének növelése. A kettő összefonódik, mert a megnövekedett védelmi kiadások vélelmezhetően dinamizáló hatással lesznek Európa gazdaságára, a védelmi ipar megerősítése áttörő technológiai újításokat eredményezhet.

E tanulmány újszerű vonása, hogy a védelmi politikát (Szenes, 2008) mind politikatudományi, mind gazdasági szempontból vizsgálja. Először az európai védelem politikai aspektusait elemezi, majd bemutatja az EU-tagállamok védelmi költségvetési helyzetét, végül az ipari és innovációs perspektívákat tárgyalja. A tanulmányban az alábbi kutatási kérdésekre szeretnénk választ adni: hogyan befolyásolták a közelmúltbeli geopolitikai változások az európai uniós védelmi politika integrációjának alakulását? E sajátos szakpolitikai területen milyen elméleti/konceptuális keret alkalmazható a többirányú politikai és gazdasági fejlemények értelmezéséhez? Az európai védelmi politika perspektíváinak a feltárásához a differenciált integráció megközelítését vesszük alapul. Az európai védelmi politika a differenciált integráció irányába mozdult el, mivel a tagállamok eltérő stratégiai érdekei, képességei, valamint szuverenitási és biztonsági percepciói különböző szintű részvételt eredményeztek a közös biztonság- és védelempolitikai kezdeményezésekben. Ezért e folyamat a differenciált integráció elméleti keretében értelmezhető.

A három pilléren nyugvó, multidimenzionális megközelítésünk lehetővé teszi, hogy megragadjuk az európai védelem összetett természetét, összekapcsoljuk a jelenlegi geopolitikai fejleményeket a differenciált integráció koncepciójával, és új tipológiát alkossunk a kialakulóban lévő európai védelemi integráció számára. A politikai pillérben kvalitatív tartalomelemzéssel az európai uniós védelem politikai és stratégiai aspektusait tárjuk fel, azonosítjuk a fejlődés legfontosabb mérföldköveit, és nyomon követjük azok kapcsolatát az európai integráció folyamatával. Forrásaink között szerepelnek európai uniós dokumentumok és stratégiák, tagállami dokumentumok és szakirodalmi források. Elemzésünk második pillérében az EU-tagállamok védelmi kiadásait uniós és tagállami statisztikai adatok felhasználásával értelmezzük. A harmadik pillérben az ipari és innovációs szempontokra összpontosítunk, és megvizsgáljuk, hogy az európai védelmi ipar, a technológiai hatások és a politikai kezdeményezések hogyan befolyásolják a fejlesztéseket ezen a szakpolitikai területen. Forrásaink az EU védelempolitikai és ipari stratégiai dokumentumai, kereskedelmi adatok, valamint az EU intézményeinek és külső szereplőinek hivatalos jelentései.

Véleményünk szerint a világrend geopolitika átrendeződései miatt egyedi típusú differenciált integráció bontakozik ki a védelempolitikában, amely valószínűleg hatással lesz az Európai Unió jövőjére új, mélyebb integrációt eredményezve olyan területeken is, mint az innováció, a befektetések és a digitalizáció.

Az európai integráció differenciált útja

A differenciált integráció (DI) az 1950-es években, az európai integrációval együtt született meg (a Benelux Unió szerepelt a római szerződésekben) és az Európai Közösség, majd az Európai Unió újabb és újabb bővüléseivel került a figyelem középpontjába. A differenciált integráció olyan együttműködés, amelyben néhány állam (EU-tagok és nem tagok) vesz részt. Ez különböző politikai és jogi kötelezettségeket hoz létre az Európai Unióban és azon kívül. Ennek nyomán egyre több együttműködési kör létezik egymás mellett, amelyek néha átfedik egymást, máskor nem. Az euróövezet, az Európai Gazdasági Térség, a schengeni övezet és a PESCO (lásd később) a differenciált integráció különböző formáit képviseli. A differenciált integráció a hazai és nemzetközi szakirodalomban is széles körben kutatott. A szakértők első csoportja a differenciált integrációt újfajta integrációs irány megjelenéseként definiálta (Ehlermann, 1995; Philippart & Edwards, 1999). A második csoport

annak elméleti magyarázatait mutatta be (Schimmelfennig, 2019; Leuffen et al., 2022; Koller, 2012, 2019; Halmai 2019, 2020; Martonyi, 2018). A harmadik megközelítés a differenciált integráció fogalmát állította középpontba (Dyson & Sepos, 2010; Leruth & Lord, 2018). Megemlíthetők még a DI tipológiáját (Stubb 1996, 2002; Avbelj, 2008), politikai következményeit és eszközeit (Böttner, 2022) és a polgárok identitásaira gyakorolt hatásait (Risse, 2004; Ifversen & Kølvrå, 2007) elemző munkák. Wiener & Diez (2004:3) szerint a differenciált integráció az integráció folyamataként és eredményeként is értelmezhető, amely magába foglalja a többsebesítés a la carte és a változó geometriájú típusokat (Stubb, 1996).

A differenciált integráció rugalmassá alakítja az Európai Uniót, mert lehetővé teszi a további fejlődést anélkül, hogy minden államnak ugyanazon a szinten vagy sebességgel kellene haladnia egy-egy szakpolitika megvalósításában. A differenciált integráció funkcionális hatékonyságra való törekvésként is felfogható, amely végső soron az európai együttműködés magasabb szintjéhez, mélyebb integrációhoz is vezethet (Köllicker, 2001; De Neve, 2007). Hozzájárul továbbá a holtponatokon történő túllendüléshez azáltal, hogy egyes államok számára megnyitja az utat a mélyebb integráció előtt bizonyos politikai területeken, míg másoknak meghagyja a lehetőséget a lassúbb haladásra vagy bizonyos együttműködési körökből történő kimaradásra. Más oldalról viszont olyan folyamatként is tekinthető, amely gátolja az európai integrációt. Az opt-outok³ (például az Egyesült Királyság és Dánia kimaradása a Szociális Chartából és a Gazdasági és Monetáris Unióból a maastrichti szerződésben) a differenciált integráció zsugorító hatásaként értelmezhetők, mert a tagállami kimaradások azt jelzik, hogy nem egységes egy-egy szakpolitikai mélyítés támogatása a tagállamok körében (Tekin & Wessels, 2008:25). A differenciált integráció megvalósítása kockázatokat is hordoz magában, mert elterjedése alááshatja az Európai Unió egységét. Ennek fényében a brexit például értékelhető az Unió egészére vonatkozó kockázatként, mert a kilépés előtt az Egyesült Királyság az európai unió a la carte megoldások fő támogatója volt, ez végül az unióból való kilépéséhez vezetett. Ennek tartós negatív hatásai a mai napig érezhetőek mind az Egyesült Királyságban, mind az Európai Unióban (Losoncz, 2017, 2023).

Számos tanulmány a differenciált integrációt az uniós szerződések alapján magyarázza (Philippart & Edwards, 1999; Tekin & Wessels, 2008). Jogi megközelítést alkalmazva, az uniós jog elsődleges és másodlagos forrásaiban különböző típusú differenciált integráció létezik, beleértve az opt-out lehetőségeket, az egyedi proto-

³ Az opt-out kimaradást, kívülmaradást jelent.

kollokban szereplő eltéréseket és az EU-szerződések alapján létrehozott megerősített együttműködést. A legizgalmasabb és legérdekesebb típusú differenciált integrációk közé azok a jogi és szabályozási rendszerek és megállapodások tartoznak, amelyek kormányközi alkufolyamatok révén alakulnak ki az EU keretein kívül, és amelyek később válnak az *acquis communautaire*⁴ részévé, vagy tartósan az uniós jogrendszeren kívül léteznek. A schengeni egyezmény volt az első példa a nem szerződéses alapú differenciált integráció létrehozására, amely csak akkor vált az Európai Unió jogrendjének részévé, amikor az amszterdami szerződés beemelte azt az uniós joganyagba. Még Schengen esetében is számos előre nem látható, ad hoc megoldásra került sor a kialakításakor (Gaisbauer, 2010:2).

Nem szerződésen alapuló hasonló megoldások hasznosak lehetnek akkor, amikor a tagállamok nem tudnak közös álláspontot kialakítani, vagy amikor a tagállamok érdekütközései miatt a megállapodás lehetetlen. A nem szerződéses megoldások megoszthatják a tagállamokat, törésvonalakat eredményezhetnek, politikai vitákat generálhatnak, így veszélyeztethetik az EU egységét.

A differenciált integrációs formák az EU keretein kívül fontos szerepet tölthetnek be a polikrízis⁵ (Ágh, 2023) időszakaiban. Ilyen többszintű, többes gyökérzetű válságban volt az Európai Unió az elmúlt két évtizedben is. A differenciált integrációs megoldások ilyenkor lehetővé teszik néhány tagállamból álló csoport számára, hogy külön klubot alakítsanak ki az Európai Unión belül vagy kívül, amely gyorsabban tud reagálni az új válságjelenségekre. Külön klubok és külső integrációs klaszterek létrehozása azonban nem feltétlenül előnyös az Európai Unió számára, ha ezek az EU keretein kívül maradnak. Ha az Európai Unió nem tudja valamilyen formában összekapcsolni az integrációs kereteken kívül született különböző együttműködési formákat az integrációs vívmányokkal, akkor egy új integrációs központ vagy új európai integrációs mag is kialakulhat. Ez csak azokra a tagokra terjed ki, amelyek hajlandók részt venni ebben az új integrációs körben. Ez eltérő jövőbeli fejlődési pályákhoz is elvezethet, újraépítve az európai integrációt.

A következő rész azt vizsgálja, hogy milyen irányokban indult el az Európai Unió védelemének erősítése, és azonosítható-e a különböző kezdeményezésekben a differenciált integráció logikája. A politikai, fiskális és ipari/innovációs pillérek elemzésének célja a védelempolitika többdimenziós és többszintű természetének bemutatása.

⁴ Közösségi vívmányok.

⁵ A polikrízis több, egymással összekapcsolódó, egymást erősítő válság.

Az európai védelempolitika dimenziói

E tanulmánynak nem célja az európai védelempolitika születéséhez vezető minden fontos integrációtörténeti állomás részletes tárgyalása, mert ezt számos szakkönyv és monográfia megtette (Molnár, 2018). Terjedelmi korlátok sem adnak rá lehetőséget. A jelenkori kihívások megértéséhez annyit azonban érdemes felidézni, hogy a szorosabb védelmi együttműködés az 1990-es évekre vált igazán sürgetővé. Ekkor ugyanis a jugoszláviai háború és más, Európán kívüli konfliktusok egyre inkább arra késztették az Uniót, hogy nagyobb szerepet vállaljon a határain kívüli konfliktusok megelőzésében és a válságkezelésben. A Nyugat-európai Unió (NYEU) 1992. júniusi miniszteri tanácsa által a németországi Petersbergben elfogadott feladatok tartalmazták azokat a humanitárius, békefenntartó és válságkezelési missziókat, amelyekre a NYEU erőket vethet be (Petersberg Declaration, 1992). A feladatokat később beépítették az amszterdami szerződésbe (Pagani, 1998).

Az amszterdami szerződés ugyan létrehozta a külügyi és biztonságpolitikai főképviselei posztot, és rögzítette a közös kül- és biztonságpolitika számos új struktúráját és feladatát, de nem alakított ki közös európai védelmi politikát. Az 1990-es években az Egyesült Államok sem szorgalmazta még az európai egységet a védelempolitikában, a NATO keretein belül támogatta Európa védelmét (Giegerich, 2015:441).

A kétezres évek elejére mindez megváltozott. A közös biztonságpolitika létrehozásának szükségessége már hangsúlyosan jelent meg a Javier Solana közös biztonságpolitikai főképviselei által 2003-ban kidolgozott európai biztonsági stratégiában (European Council, 2003). Az Európai Unió működéséről szóló lisszaboni szerződés (EUMSZ) előrelépés volt a közös biztonság- és védelempolitika (KBVP) létrehozásában. Tartalmazta a kölcsönös segítségnyújtást (EUMSZ 42. cikk), és kiegészült egy szolidaritási záradékkal (EUMSZ 222. cikk), továbbá életre hívta az európai külügyi szolgálatot a külügyi és biztonságpolitikai főképviselei hatáskörén belül (Molnár, 2018). Az Európai Tanács állandó elnöke felhatalmazást kapott az Európai Unió kül- és biztonságpolitikai ügyekben történő képviseletére. A lisszaboni szerződés ugyan számos újítást tartalmazott a védelempolitikában, maga a politika azonban továbbra is kormányközi vagy inkább kormányokon átívelő maradt (Wallace & Reh, 2015: 108). Nevétől eltérően nem vált közös politikává azért, mert olyan területre terjed ki, amely érinti a tagállamok szuverenitását, ezért a politikai koordináció kormányközi csatornában maradt.

A lisszaboni szerződés új utat nyitott a védelmi politika további fejlesztése előtt azáltal, hogy kodifikálta a megerősített együttműködést (EUSZ⁶ 20–22. cikk és EUMSZ 326–334. cikk), és kiterjesztette azt a közös védelem területére (EUSZ 42[6] cikk). A 2017-ben létrehozott állandó strukturált együttműködés (Permanent Structured Cooperation – PESCO) a lisszaboni szerződés alapján jött létre, teljesítve a 2016-ban közzétett globális stratégiában (European Union Global Strategy 2016) megfogalmazott ambíciókat. A PESCO 2025-ben 26 EU-tagállam együttműködését fogta át (Málta kimaradt ebből). Célja a védelmi együttműködés javítása, az elszigetelt projektek összekapcsolása, a közös katonai képességek fejlesztése és a fegyveres erők közötti interoperabilitás fokozása.⁷ Kiegészíti az Európai Védelmi Alap (EVA) kezdeményezéseit, és nyitott a külső államok, mint például Norvégia, az Egyesült Államok, Kanada és az Egyesült Királyság felé. Az együttműködést az EU Tanácsa irányítja, a projekteket a tagállamok valósítják meg (EEAS, 2024). Összekapcsolódva más uniós védelmi eszközökkel és intézkedésekkel, a PESCO differenciált integrációt hozott létre a közös védelmi politikában.

Ha retrospektív módon a világpolitikai eseményekben keressük a mérföldköveket, akkor a Krím-félsziget Oroszország által 2014-ben történt annektálása hívta fel az EU és a tagállamok vezetőinek figyelmét a védelmi együttműködés erősítésére, a védelmi kiadások és a katonai erő tagállami szintű növelésére. A Krím-félsziget annektálása egyértelművé tette: Oroszország közvetlen katonai fenyegetést jelent Európának, és demonstrálta az EU stratégiai autonómiájának szinte teljes hiányát a védelempolitika területén. Annak ellenére azonban, hogy az EU kezdeményezte a védelempolitika elmélyítését, a kormányközi logika és a NATO-védőernyőbe vetett évtizedes bizalom, valamint a korábbi tagállami reflexek és egyéni érdekek késleltették a közös európai szintű építkezést. Oroszország 2022 februárjában Ukrajna ellen indított háborúja sürgette az európai biztonsági architektúra újragondolását és a védelempolitika továbbfejlesztését.

Az Európai Unió közös biztonság- és védelmi politika további elmélyítése melletti elkötelezettségét a 2022 márciusában elfogadott Stratégiai iránytű a biztonság és védelem területén című dokumentum is kifejezésre juttatta (Council of the European Union, 2022). A célok között szerepelt a hírszerzési elemzés fokozása, a hibrid és kibereszköztár és a gyors reagálású csapatok fejlesztése, valamint a technológiai és az ipari bázis megerősítése. A stratégiai iránytű végrehajtásáról éves előrehala-

⁶ Az Európai Unióról szóló szerződés.

⁷ [https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/permanent-structured-cooperation-\(PESCO\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/permanent-structured-cooperation-(PESCO))

dási jelentések készülnek, amelyeket a főképviselő készít elő és terjeszt a Tanács elé (Council of the European Union, 2024). 2022 és 2024 között megerősödött a NATO-val való együttműködés is. Oroszország Ukrajna elleni inváziójának geopolitikai sokkja előtérbe helyezte a transzatlanti egység és a védelmi koordináció további erősítését. Az Európai Unió és a NATO által kiadott közös nyilatkozatban a két szervezet elkötelezte magát a stratégiai együttműködés kiterjesztése mellett a katonai mobilitás, a kibervédelem és a hibrid fenyegetésekkel szembeni ellenálló képesség erősítése mellett (NATO, 2023). Két uniós tagállam, Finnország 2023. áprilisi és Svédország 2024. márciusi NATO-csatlakozása is mérföldkönek tekinthető az EU- és NATO-kapcsolatokban. Az Ukrajna elleni háború kitörésétől 2024. év végéig tartó időszakban sűrűsödtek a magas szintű konzultációk, számos közös hadgyakorlatra került sor, az EU és a NATO törekedett az Ukrajnának nyújtott támogatások összehangolására.

Mindez az amerikai Biden-kormány elképzeléseivel is összhangban volt. Biden elnök törekedett az USA vezető szerepének erősítésére és a transzatlanti biztonsági architektúra fenntartására. Az utóbbit az Ukrajnának adott támogatás is fémjelzte annak ellenére, hogy az amerikai kongresszus megosztott volt a kérdésben. Biden mindvégig támogatta Ukrajna euroatlanti törekvéseit (Arabia et al., 2024), látogatást tett Kijevben, és vendégül látta Zelenszkij elnököt Washingtonban.

A 2025 márciusában közzétett, az európai védelem jövőjéről szóló fehér könyv (European Commission, 2025d) megállapította: az EU célja, hogy az erőfeszítések koordinálásával, a védelmi ipari bázis megerősítésével, a védelmi szektorba való befektetéssel és a nagyobb együttműködés elősegítésével támogassa a tagállamok teljes védelmi készségének elérését 2030-ig. Azonosította a védelmi képességek hiányosságait, és hét prioritást határozott meg, beleértve a légvédelmet és rakétavédelmet, a drónokat, a mesterséges intelligenciát, a tűzérési rendszereket és az infrastruktúrát. A fehér könyvben foglaltak elősegítik a nemzetközi együttműködést és a multilaterális kapcsolatok erősítését, továbbá a globális szintű kétoldalú, regionális és multilaterális partnerségek bővítését és finomítását. A dokumentumban rögzítették a külső partnerekkel történő szorosabb együttműködést is. A dokumentum fontosnak tartja feltérképezni a védelmi ipari együttműködés lehetőségeit Japánnal és Dél-Koreával (European Commission, 2025d).

Az orosz terjeszkedés és az Ukrajna elleni agresszió gyökeresen megváltoztatta az uniós és tagállami döntéshozók védelempolitikához való viszonyát: előtérbe került a kollektív védelem és felkészültség. Az európai hadseregek modernizációja és

a képességhiányok felszámolása, valamint a stratégiai autonómia elérése a biztonságpolitika prioritásává vált.

Az Ukrajna elleni orosz invázió nyomán az Európai Unió lakossága széles körben támogatta az EU biztonsági és védelmi törekvéseit, azokat a NATO kiegészítőjeként értelmezte. Különösen nagymértékben nőtt a közös biztonság- és védelempolitika támogatása az Oroszországgal határos és hagyományosan semleges tagállamokban (Fernández et al., 2023). Ugyanakkor az EU nem mozdult el szupranacionális irányba, a közös politika megteremtése felé. Továbbra is a tagállamok teremtették elő a szükséges erőforrásokat. A nemzeti kapacitások gyorsított fejlesztése könnyebb volt, mint egy új közösségi politika kialakítása. A szuverenitás feláldozása a katonai integráció esetében magas, a fiskális integráció esetében közepes erősségű, és vitatott az energiapolitikában. A háború a szupranacionális unió helyett inkább a kormányközi együttműködést erősítette (Genschel et al., 2023). Riddervold & Rieker (2024) következtetése is az, hogy az EU továbbra is civil hatalomként működik, előtérbe helyezve a multilateralizmust és az érdekérvényesítés puha eszköztárát. Az orosz agresszió rámutatott az EU kül- és biztonságpolitikájának lehetőségeire és korláataira, megerősítette és nem megváltoztatta a meglévő mintákat.

Trump amerikai elnök második beiktatása 2025-ben még inkább előtérbe helyezte az európai védelempolitikát. Első elnöksége idején Trump EU-val és NATO-val szembeni megközelítése kritikus és konfrontatív volt. Második elnökségére készülén azt is nyilvánvalóvá tette, hogy az USA védelme csak azon NATO-tagországok számára lesz biztosított, amelyek védelmi kiadásai GDP-hez viszonyított aránya eléri a 2 százalékot. 2025. januári beiktatása után kiderült, hogy külpolitikájában letért a multilateralizmus euroatlanti útjáról. Mindez az Európai Uniót és tagállamait is újratervezésre sarkallta, azzal együtt, hogy az EU és a NATO közötti egyeztetés és koordináció továbbra is intenzíven folytatódott. Szélesebb körű védelmi koalíció kezdett formálódni francia–brit vezetés alatt az európai államok és a nem európai szövetségesek (Kanada, Japán és Törökország) részvételével. A legtöbb uniós tagállam egyetért abban, hogy többet kell költeni a védelemre saját országukban, de megosztottak abban, hogy milyen szerepet vállaljanak a közös európai védelemben, különösen Ukrajnában. Franciaország és az Egyesült Királyság vezetői megállapodtak abban, hogy csapatokat telepítenek Ukrajnába Oroszország elrettentésére, és készen állnak arra is, hogy vezető szerepet töltsenek be a koalícióban. Friedrich Merz német kancellár kifejezte hajlandóságát a közös erőfeszítésre: „A mai napon hozott döntésünk a védelmi készségről nem lehet más, mint az első nagy lépés egy új európai védelmi közösség felé, amely olyan országokat is magában foglal, amelyek

nem tagjai az Európai Uniónak” (Reuters, 2025). Olaszország, Spanyolország és a balti államok is elkötelezték a közös védelem mellett, de csak a balti államok hajlandók katonai erőt is bevetni. Közép-Európában a közös európai védelmi politika fejlesztésének támogatójaként Lengyelország jelentősen megnövelte védelmi kiadásait. Ukrajna szomszédjaként nem küld békefenntartókat a háborúban álló országba. Donald Tusk lengyel miniszterelnök magasabb szintű saját felelősséget sürget a biztonság és védelem terén. J. F. Kennedy szavait felidézve hangsúlyozta: „Ne azt kérdezzétek Amerikától, mit tehet a biztonságunkért. Kérdezzétek meg magatokat, mit tehetünk a saját biztonságunkért” (Cook, 2025). Csehország is a tettere kész országok koalíciójába tartozik, de Magyarország és Szlovákia politikai vezetőit nem hívták meg a londoni és párizsi csúcstalálkozókra, mivel ők folyamatosan megvétózták az Oroszország elleni nyilatkozatokat az EU Tanácsában, és oroszbarát külpolitikát folytatnak. A szakmai együttműködés szintjén azonban e két ország civil és katonai tisztviselői is részt vettek a megbeszéléseken.

Az európai védelmi politika kiépítése intézményi és politikai konfliktusok forrása is az Európai Unióban. Az Európai Parlament (EP) és politikai csoportjai szeretnék, ha a kapcsolódó viták az intézményükben zajlanának le. Ez hosszabb ideig tartó politikai egyeztetéseket és kompromisszumos megoldásokat tenne szükségesé. Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnöke, utalva a sürgős válságkezelés szükségességére és az EUMSZ 122. cikkére, inkább kihagyná az EP-t, és kizárólag a Tanács döntésére támaszkodna (European Commission, 2025a). Az Európai Unió a koronavírus-járvány által előidézett válság és az energiakrízis esetében egyedi sürgősségi eljárásként már alkalmazta az EUMSZ 122. cikkét. Nyitott kérdés azonban, hogy Európa jelenlegi védelmi deficitje és a világrend gyors átalakulása hasonló válsághelyzetnek tekinthető-e. A Bizottság elnöke szeretné visszatéríteni a nem EU-tag Egyesült Királyság és Franciaország által vezetett új kezdeményezéseket az EU keretein belülre, hogy elkerülje a további megosztottságot a tagállamok között. A fiskális kötelezettségvállalások alapján is eltérő a tagállamok álláspontja. Ez tükröződik abban is, hogy hajlandóak-e védelmi kiadásaik további jelentős növelésére. Ezt tárgyalja a következő rész.

Védelmi kiadások és fegyverimport

A megnövekedett védelmi kiadásokat az államok általában csak korlátozott mértékben fedezik a szociális és/vagy oktatási kiadások átcsoportosításából (Marzian & Trebesch, 2025). A védelmi kiadások növekedése első megközelítésben élénkíti

a gazdaságot, bár ennek mértéke változó. A hatások a keretfeltételektől függenek, beleértve a központi bank szerepét és a finanszírozási forrásokat. Az EU védelmi kiadásai 2023-ban 10 százalékkal, 2024-ben 17 százalékkal emelkedtek, és elérték az uniós GDP 1,9 százalékát (Blavoukos & Politis Lamprou, 2025). A védelmi kiadásoknak a GDP 3,5 százalékára történő növelése becslések szerint az uniós GDP dinamikáját 0,9 százalékponttal emelné az adott évben (Ilzetzki, 2025). A védelmi kiadások ideiglenes és tartós növelése maga után vonja az államadósság felduzzadását. 2023-ban nyolc, 2024-ben 13 európai uniós ország fordította GDP-jének több mint 2 százalékát védelemre (*1. táblázat*). Spanyolország kivételével 2025 júniusában az összes NATO-tagállam (beleértve az EU több tagállamát) Hágában beleegyezett abba, hogy védelmi kiadásait a GDP 5 százalékára emeli, ez több EU-tagállamot is érint (NATO, 2025).

1. táblázat

Az európai uniós tagállamok védelmi kiadásai a GDP százalékában

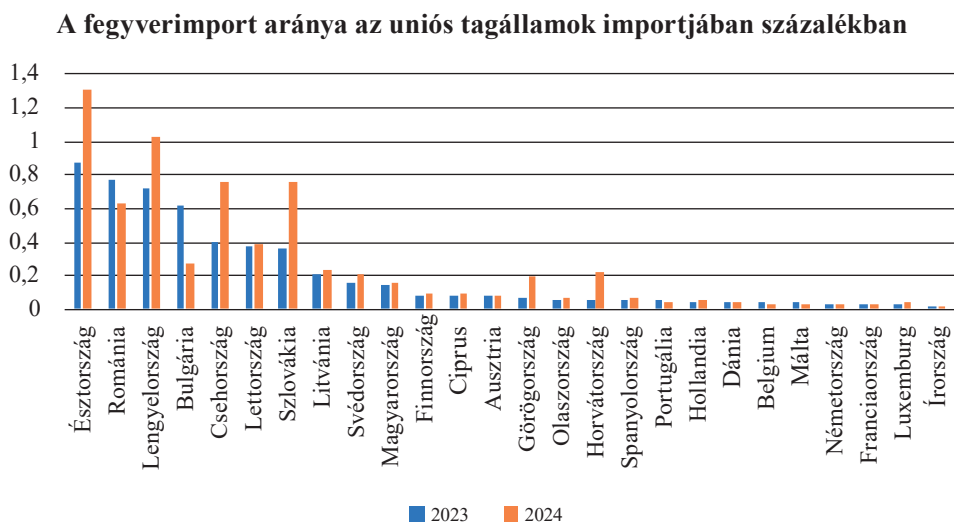
	2020	2023	2024			2020	2023	2024
Ausztria	0,84	0,86	1,00		Írország	0,28	0,24	0,24
Belgium	1,07	1,21	1,28		Olaszország	1,38	1,50	1,61
Bulgária	1,62	1,96	2,15		Lettország	2,22	2,87	3,26
Horvátország	1,79	1,72	1,79		Litvánia	2,10	2,78	3,12
Ciprus	2,03	1,65	1,65		Luxemburg	0,56	0,75	0,96
Csehország	1,31	1,47	1,92		Málta	0,55	0,38	0,45
Dánia	1,40	2,01	2,42		Hollandia	1,40	1,48	1,92
Észtország	2,26	3,03	3,37		Lengyelország	2,24	3,26	4,15
Finnország	1,48	2,09	2,30		Portugália	1,66	1,48	1,53
Franciaország	2,02	1,90	2,05		Románia	2,03	1,60	2,30
Németország	1,54	1,64	1,89		Szlovákia	1,96	1,75	2,01
Görögország	2,92	2,82	3,13		Szlovénia	1,08	1,33	1,31
Magyarország	1,79	2,05	2,16		Spanyolország	1,00	1,19	1,43
Svédország	1,21	1,50	2,00					

Forrás: Európai Védelmi Alap, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI).

2025 márciusában az Európai Bizottság elnöke pénzügyi tervet jelentett be az EU védelmi szektorának fellendítésére (European Commission, 2025c). A 800 milliárd euró forrásfedezetű ReArm Europe-terv a tagállamok védelmi kiadásainak növeléséhez kíván hozzájárulni. A terv része a tagállami szintű finanszírozás (a tagállamok összesen 650 milliárd eurót költenének védelemre négy év alatt) és 150 milliárd euró hitelnyújtás közös védelmi beruházásokhoz. Az uniós költségvetésből több pénzt irányítanak védelemmel kapcsolatos beruházásokra, valamint a magántőkét is mozgósítanak a Megtakarítási és Befektetési Unión és az Európai Beruházási Bankon keresztül. A ReArm a hiányzó katonai képességek és a védelmi ipari bázis megerősítésére is irányul, beleértve Ukrajna támogatását is (Molnár, 2025). A terv lehetővé teszi a tagállamok számára védelmi kiadásaik GDP 1,5 százalékával történő emelését anélkül, hogy túlzottdeficit-eljárás indulna ellenük. A javasolt új eszköz (Security Action for Europe – SAFE) a pénzforrásokat a pénz- és tőkepiacokon szerzi meg, majd hitel formájában bocsátja a tagállamok rendelkezésére. A közös SAFE-beszerzésének feltétele legalább két állam részvétele, amelyek közül az egyiknek EU-tagállamnak kell lennie. A jogosultságot az EU-tagok mellett Ukrajnára, az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA) országaira és az Európai Gazdasági Térség (EGT) államaira is kiterjesztették. A beszerzett védelmi felszereléseket legalább 65 százalékban az EU-ban, Ukrajnában vagy EFTA-országban kell gyártani. A SAFE-hitelek futamideje legfeljebb 45 év, tízéves törlesztésmentes időszakkal. A SAFE létrehozásával összefüggő kérdés, hogy az összeegyeztethető-e az uniós jog azon tilalmával (EUMSZ 41. cikk/2), amely tiltja az uniós források katonai vagy védelmi vonatkozású operatív intézkedésekre történő felhasználását (Deutscher Bundestag, 2025). Elemzők a fehér könyv hiányosságaira is felhívják a figyelmet: nem világos, hogy a tagállamok milyen mértékben döntenek a védelemben történő beruházásokról, és ezek a beruházások valóban a szükséges területekre irányulnak-e. Erős koordinációs mechanizmus nélkül a forrásokat kevésbé fontos területekre is lehetallokálni, amelyek más hazai célokat és érdekeket szolgálhatnak. Kérdéses, hogy a pénz- és tőkepiacok hogyan reagálnak majd az EU-tagállamok államadósság-rátájának növekedésére. A további eladósodás destabilizálhatja egyes államokat. Az EU-kötvények kibocsátásából származó összeg tagállamok közötti elosztása sem tisztázott (Blavoukos & Politis Lamprou, 2025). Egy javaslat erre az Európai Védelmi Mechanizmusnak nevezett kormányközi szervezet létrehozása, amely azt is lehetővé tenné, hogy az adósság ne a nemzeti számlákat terhelje (Wolff et al., 2025). A ReArm Europe-terv végrehajtása nyomán valószínűleg nőni fog a fegyverimport, amely a leginkább importintenzív

keleti tagállamok esetében is az összes import kevesebb mint 1 százalékát teszi ki, kivéve Észtországot és Lengyelországot (1. ábra).

1. ábra

Forrás: Az Eurostat Comext alapján saját szerkesztés.

A fehér könyv szerint az európai védelem újjáépítése hosszú időn keresztül jelentős állami és magánberuházásokat tesz szükségessé. Az Európai Beruházási Bank (European Investment Bank – EIB) is meghatározó szerepet kap a védelmi kiadások finanszírozásában. 2025 júliusában az EIB 385 millió euró összegű szerződést kötött a spanyol Indra-csoporttal kutatásra és fejlesztésre radar, elektronikai védelem, optika, irányítási kommunikáció és fejlett digitalizálás terén (Indra, 2025).

2025 márciusában Németországban átalakították az adósságféket, amely az államháztartás strukturális deficitjének maximális nagyságát a GDP 0,35 százalékában korlátozta, és 500 milliárd eurós külön alap felállítását helyezték kilátásba az infrastruktúra helyreállítására. A túlzott hitelfelvétellel kapcsolatos aggodalmak továbbra is fennállnak. Egy felmérés szerint a németek 71 százaléka támogatja a védelmi kiadások növelését (Zettelmeyer, 2025), és az adósságfék eltörlése nyomán Németország államadóssága fokozatosan emelkedhet. Az államadósság felső korlátja a GDP 60 százaléka, az e feletti érték nem egyeztethető össze a jelenlegi uniós költségvetési szabályokkal. Franciaországban Emmanuel Macron elnök a védelmi kiadásoknak a GDP 3 százalékára történő emelését javasolta. A finanszírozási for-

rások előteremtése végett a kormány a gazdagok nagyobb mértékű megadóztatását tervezi. Szó van védelmi célú befektetési alapok létrehozásáról a magángazdasági szféra számára. A védelmi ipar erősítésének és a védelempolitikai fejlesztéseknek számos tovaggyűrűző pozitív hatása lehet a tagállamok gazdaságára, amely lehetőséget rejthet a versenyképességük erősítésére is.

Versenyképesség, védelmi ipar és innováció

Számos technológiai újítás és találmány kapcsolódott a védelmi ipar fejlesztéséhez, amelyek később átszivárogtak a polgári iparágakba és tevékenységi területekre (GPS, drónok). A katonai célú innovációk más iparágakra vagy szolgáltatásokra is hatást gyakorolnak. A kapcsolat kölcsönös: a polgári magánszektor K+F-eredményei (digitális megfigyelés, kiberintelligencia, robotika és mesterséges intelligencia) is átalakították a védelmi ipart (Ahmed et al., 2023). Így a tisztán katonai és a polgári technológiák közötti különbség elmosódik, a két szféra kölcsönhatásba lép egymással (Európai Bizottság, 2021).

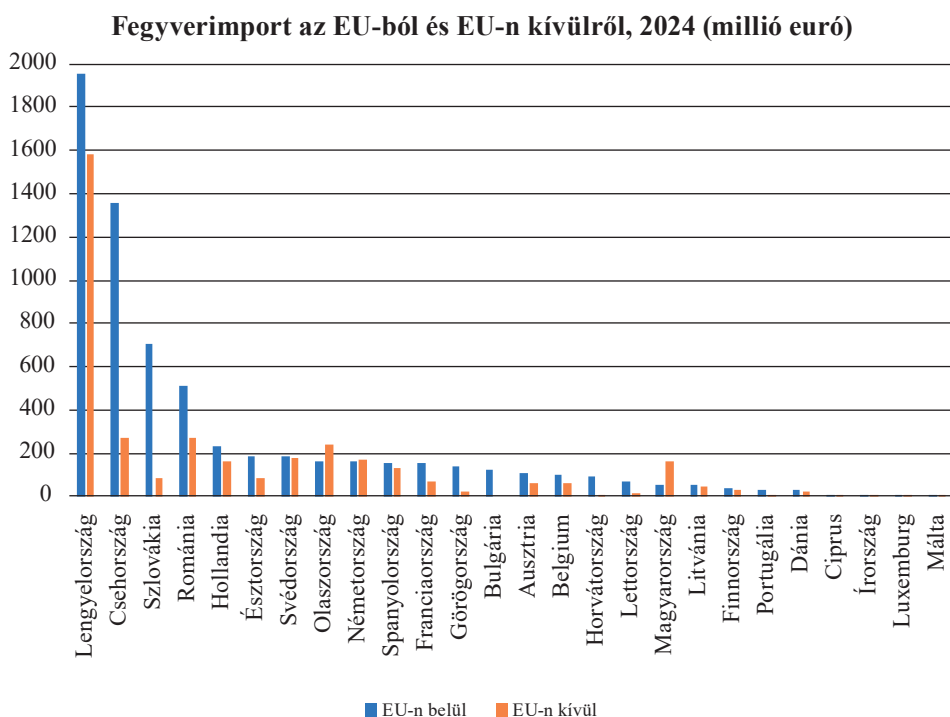
A polgári és védelmi szektorok közötti határok elmosódása és a kettős (katonai és polgári) felhasználású termékek számának gyarapodása miatt egyre nehezebb a polgári és katonai rendszerek és termékek megkülönböztetése. A katonai és polgári szektorok eltérő stratégiai céljai és nyereségtermelési szempontjai miatt a technológiaátadás kezelése, az exportellenőrzés és a kettős felhasználású export szabályozása tovább bonyolítja a helyzetet. A kettős felhasználású kutatás veszélyeket is hordoz magában (Csernaton, 2019).

Az állam jelentős szerepet játszik a védelmi iparban (megrendelő, szabályozó, támogató), ami gyakran oligopol jellegű (Calcara & Simón, 2024), és a termelés a nemzeti szuverenitást is érinti (Mörth & Britz, 2004). A védelmi kutatás gyakran a kormányzati ügynökségek, magáncégek és akadémiai intézmények közös tevékenysége. Ez az együttműködés gyorsabb innovációs ciklusokhoz vezet.

Az utóbbi időben a hibrid háború, a kibertámadások és az űrbeli katonai műveletek térnyerése tapasztalható. A hibrid háború a hagyományos katonai taktikákat ötvözi a nem hagyományos módszerekkel, beleértve a kibertámadásokat (a kritikus infrastruktúrák, a kormányzati ügynökségek és a magánszektor célbavétele), a dezinformációs kampányokat és a gazdasági nyomást. A hibrid háború jelentősége abban rejlik, hogy elmossa a határokat a háború és a béke között, megnehezítve ezzel a felismerést és az ellenállást (Bargués & Bourekba, 2022). Gyakran nem állami

szereplők hajtanak végre különféle műveleteket az állam nevében. A hibrid háború következményei jelentősek: állami szinten alááshatják a szuverenitást, a biztonságot és a jogállamiságot. Ellingsen (2025) több példán is bemutatja, hogyan veszélyeztethetik a hibrid eszközök és taktikák a választási rendszereket és az egyes országok demokratikus működését. Nemzetközi szinten a hibrid háború, a kibermódszerek alkalmazása destabilizálhatja a globális rendszert, és fellazíthatja annak normáit (Ball, 2023).

2. ábra

Forrás: Az Eurostat Comext alapján saját szerkesztés.

A populizmus térnyerése, az erősödő társadalmi polarizáció, a brexit, az orosz agresszió és Trump elnökké választása után a nemzetközi környezet egyre kiszámíthatatlanabbá és instabilabbá vált. Európában egyre erősebb a létbizonytalanság érzése (Kinnvall, et al., 2018). Az EU technológiai helyzetét és biztonságát egyes területeken (drónok, robotika, kibertechnológiák, biotechnológiák, mesterséges in-

telligencia) Kína és az Egyesült Államok is veszélyezteteti. Nem meglepő, hogy a fegyverimport egy jelentős része nem az EU-ból származik (2. ábra).

A védelmi ipar és az együttműködés erősítése érdekében az elmúlt évtizedben az uniós intézmények terveket, alapokat, programokat hívtak életre. 2017-ben létrehozták a PESCO-t és 2019–2020-ra 500 millió eurós költségvetéssel az európai védelmi ipari fejlesztési programot, amelyek célja az unió védelmi ipara versenyképességének és innovációs kapacitásának támogatása (EDIDP 2017).

A 2017 és 2021 közötti katonai mobilitási akcióterv meghatározta a védelemmel, a közlekedési infrastruktúrával (a mobilitás – hidak, utak – szűk keresztmetszeteinek kiiktatásával), a szabályozási és eljárási kérdésekkel, valamint a vámügyekkel kapcsolatos intézkedéseket egy jól összekapcsolt katonai mobilitási hálózat kialakítása jegyében. A katonai mobilitási akcióterv 2.0 (2022–2026) célja továbbá a bonyolult tagállami szabályok és eljárások egyszerűsítése és harmonizálása, beleértve az adminisztratív folyamatok digitalizálását. A terv egy új felkészültségi és ellenállóképességi pillért tartalmaz, amely a stratégiai szállítási képességekre és a közlekedési szektor kibertámadásokkal és hibrid fenyegetésekkel szembeni védelmének fokozására összpontosít. Az új partnerségi pillér magába foglalja az EU és a NATO közötti együttműködést. Ennek célja erősebb európai szerep ellátása a NATO-ban és a párbeszéd előmozdítása olyan regionális partnerekkel, mint Ukrajna, Moldova és a Nyugat-Balkán (European Commission, 2025b). Ez az Akcióterv 2.0 1,69 milliárd eurós keretet tartalmaz a 2021–2027-es pénzügyi tervben.

Az Európai Védelmi Alap jelentős kezdeményezés, amely határokon átnyúló védelmi kutatási és képességfejlesztési projektekbe fektet be. Az EVA célja a hagyományos, hibrid, kibertéri és űrbeli fenyegetések elhárítása, az innovációs hatások révén hozzájárulás a gazdasági növekedéshez. A végső döntést az EVA létrehozásáról a Tanács és az Európai Parlament 2019/2020-ban hozta meg. Az alap 2021. január 1-jén kezdte meg működését, összesen 7953 millió eurós költségvetéssel a 2021 és 2027 közötti időszakra.⁸ Az EVA egyik eszköze az EU védelmi innovációjának erősítésére szolgáló uniós védelmi innovációs program, amely a kis- és középvállalkozásoknak és a védelmi ipari ökoszisztémában működő induló vállalkozásoknak nyújt támogatást.⁹

A 2024 márciusában közzétett európai védelmi ipari stratégia (European Defence Industrial Strategy – EDIS) célja a védelmi termékek egységes piacának kialakítása, a fragmentáció és az import csökkentése, valamint az interoperabilitás

⁸ [https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-\(edf\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-(edf))

⁹ https://eudis.europa.eu/index_hu

előmozdítása. A stratégia célja az EU-n belüli védelmi kereskedelem és termelés értékének növelése. Bár a lőszergyártás az utóbbi két évben jelentősen megnövekedett, még mindig nem éri el a szükséges mennyiséget. A 2022 februárja és 2023 júniusa közötti időszakban az európai védelmi beszerzések 78 százaléka nem uniós katonai importból származott. Ennek fényében nehezen valósítható meg az EDIS azon célja, hogy 2030-ra 50 százalék alá csökkenjen a nem uniós import aránya (Wolff, 2024). A magas importtartalom miatt a hazai termelés bővítése az import arányának növekedésével is járhat. Az európai uniós tagországok a legtöbb katonai felszerelést az Egyesült Államoktól vásárolják. Ez összhangban van Trump elnök elképzeléseivel, de az USA külpolitikai és gazdasági fordulata ebben is változást eredményezhet. Az amerikai katonai felszerelések bevitelének csökkentése a transzatlanti kapcsolatokat is befolyásolja. A védelmi termékek piacának egységesítése feltételezi a tagállamok közötti bizalom magas fokát. Az ipar és az innováció terén a problémák globálisak, a válságok összefonódnak (Manners, 2024). Az EU terveinek konkrétan és innovatívnak kell lenniük, összhangban más politikai célokkal, beleértve a klíma-, a digitalizációs és az iparosítási elképzeléseket, amelyek az EU stratégiai versenyképességi dokumentumaiban is szerepelnek. Ellentmondás lehet egyfelől a klímaváltozási, másfelől a védelempolitikai és védelmi ipari célok érvényesítése között (Aghion et al., 2025). A klímavédelem kétféleképpen kerülhet hátrányba a védelmi ipar prioritizálásával szemben: egyrészt a klímaszabályozás enyhítése (a szigorú kibocsátási határértékek) miatt, miként azt a vállalatok már követelték, másrészt a kiemelt figyelem és az állami finanszírozás elvesztése következtében.

A hibrid háború körülményei között létfontosságú az együttműködés az információmegosztás és a válaszmechanismusok nemzetközi szintű koordinálása terén (Geri, 2025). A változó geopolitikai helyzet és az átalakuló világrend fényében (Trump elnök baráti lépései Oroszország felé, ellenséges hozzáállása az EU és Ukrajna iránt, stb.) azonban minden együttműködési elemet újra kell értékelni.

Az Európai Unión belüli belső együttműködést egyes tagállamok (elsősorban Magyarország, néha Szlovákia) nehezítik. Ezek a kormányok és más tagországok populista erői dezinformációs kampányokat folytatnak. A válaszlépések között megemlíthető a médiatudatosság előmozdítása, a független újságírás támogatása és a hamis narratívák leleplezése. Az autoriter rezsimek ennek az ellenkezőjét teszik. A közvélemény tudatosságának növelése, a kritikai gondolkodás és a hibrid fenyegetésekről való oktatás elengedhetetlen az ellenállóképesebb társadalom kiépítéséhez (Weissmann et al., 2021).

A fehér könyv javaslata szerint az EU-nak a következő hat stratégiai irányban célszerű támogatnia az európai védelmi ipart: a) az ipari kapacitások megerősítése; b) a kritikus ipari alapanyagok ellátásának biztosítása és a függőségek csökkentése; c) egy uniós szintű védelmi eszközpiac kiépítése; d) a meglévő szabályok egyszerűsítése; e) a kutatás és fejlesztés ösztönzése az innováció előmozdítása végett; f) a tehetségek megtartása, vonzása és fejlesztése, a készségek és szakértelem növelése a védelmi szektorban. Az Európai Innovációs Tanács és a tervezett TechEU Scale-up Alap¹⁰ a kettős felhasználású technológiákba terveznek befektetni.

A 2025. április végén nyilvánosságra hozott bizottsági rendeletjavaslat kiterjesztené a Stratégiai Technológiák Európáért Platform (Strategic Technologies for Europe Platform – STEP) hatókörét a védelemmel kapcsolatos technológiákra és termékekre, támogatva kiválasztott élvonalbeli technológiák fejlesztését több uniós program keretében.¹¹ Néhány európai kormány és egyetem kezdeményezésére a Trump-adminisztrációval elégedetlen vagy általa elbocsátott amerikai szakemberek, tehetségek vonzása is felvetődött (Haeck, 2025).

Összefoglalás, következtetések, forgatókönyvek

A Krím-félsziget 2014. évi Oroszország általi annektálása, de még inkább Oroszország Ukrajna elleni 2022 februárjában kezdett háborúja nyomán sürgetővé vált az európai védelmi architektúra újragondolása. Ez nemcsak az Európai Unió közös biztonság- és védelmi politikájának elmélyítésére vonatkozott, hanem új kezdeményezések indítására is, amilyen például a tette kész országok koalíciója. Az Európai Unió már nem támaszkodhat feltétel nélkül a NATO által évtizedekig biztosított védelemre és az Egyesült Államok segítségére. A közös védelmi politika azonban a gazdasági és innovációs célok katonai célokkal való ötvözését igényli, és hosszú távú és elkötelezett végrehajtást tesz szükségessé mind az EU, mind a tagállamok szintjén. A jelenkori hatalmi dinamikák nemcsak katonai megfontolásoktól, hanem gazdasági és technológiai tényezőktől is függenek. Kína gazdasági és technológiai fejlődése is ezt bizonyítja.

¹⁰ Ez különböző finanszírozási formákat kínál, beleértve a kockázati tőkét, a közvetlen tőkebefektetéseket és a hitelfinanszírozást a startupok számára, hogy segítsen nekik a növekedésben és a nemzetközi terjeszkedésben.

¹¹ A STEP célja, hogy felfrissítse a beruházásokat, erősítve az EU ipari versenyképességét és stratégiai autonómiáját. Ehhez a platform meglévő uniós programokból irányít át és hangol össze forrásokat. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_1076

A védelmi ipar fejlesztése támogathatja a versenyképesség növelését és a gazdasági növekedést. A szociális kiadásoknak fenntarthatónak kell lenniük, azaz ebből a szempontból is át kell gondolni a védelmi iparba bevonható források nagyságrendjét. A védelempolitikában az előrelépéshez elengedhetetlen az első pillérben az uniós tagállamok közötti szoros és bizalmon alapuló politikai együttműködés. Majdnem minden EU-tagállam felismerte a saját védelme megerősítésének szükségességét, de eltérnek az elképzelések arról, hogy milyen szerepet vállalnának az EU közös védelmi politikájában. Az egységes európai védelmi architektúra létrehozását az Oroszországgal és Ukrajnával szemben különutas politikát folytató Magyarország és Szlovákia nehezíti.

Egy új európai védelmi architektúra többféle forgatókönyv alapján dolgozható ki. Az építkezés több irányban is elindult.

Az első forgatókönyv a NATO-partnerség fenntartása és megerősítése, de új feltételekkel. Kollektív védelmük megerősítésére a NATO-tag uniós tagállamok – nem utolsósorban a Trump-adminisztráció nyomására – a hágai NATO-csúcson 2025. június végén úgy döntöttek, hogy 2035-ig a GDP-jük évi 5 százalékát védelmi képességeik fejlesztésére fordítják, ezen belül 3,5 százalék jut az alapvető katonai képességek (csapatok, fegyverek, lőszer) és további 1,5 százalék az infrastruktúrára, a kibertér védelméhez kapcsolódó innovációra. A NATO-tag uniós tagállamok kötelezettséget vállaltak a védelempolitikához kapcsolódó kereskedelmi akadályok felszámolására, az atlanti ellátási láncok biztosítására és a védelmi ipar innovációinak együttes fejlesztésére. Mindez a 27 uniós tagállamból 24 tagországot érint. Azt jelezi, hogy a tagállamok ezt a pillért továbbra is fontosnak tartják a kollektív védelemük biztosításához, de más irányban is építkezni kívánnak. A differenciált logika itt is érvényesül, mert nem minden EU-tagország NATO-tag is egyben: Írország, Ciprus, Málta és Ausztria nem tagja a szövetségnek.

A második forgatókönyv a közös biztonság- és védelempolitika elmélyítése az EU-ban, amelynek menetrendjét 2025-ben az európai védelem jövőjéről közzétett fehér könyv tartalmazza. Ez a dokumentum az erőfeszítések koordinálásával, a védelmi ipari bázis megerősítésével, a védelmi szektorba való befektetéssel és az együttműködés elősegítésével az Európai Unió teljes védelmi készségének megteremtését irányozza elő 2030-ig. Ez a forgatókönyv az Európai Unió védelmi politikájának gyors irányváltását jelzi, lehetővé téve a védelmi politika hosszú távon uniós politikává, az EU közös politikájává történő fejlesztését, valamint a gazdasági és katonai célok integrációs szintű harmonizálását. Ez csak a tagállamok közös politikai akaratával érhető el, amelyet a magasabb szintű politikai integráció is megkövetel.

Az építkezés már elkezdődött, erre utalnak az Európai Védelmi Alap támogatásával megvalósuló kezdeményezések, a ReArm Europe terv és a SAFE eszköz.

Ha a védelempolitika közösségi politikává fejlődéséhez nincs meg mind a 27 tagállam politikai akarata, akkor harmadik scénárióként lehetőség van a védelmi politika differenciált eszközeihez folyamodni. Ilyen a PESCO, amelyben nem vesz részt valamennyi uniós tagállam. A lisszaboni szerződések hatályba lépése óta mind jellemzőbbek a szerződéses alapú megerősített együttműködési formák. Így az is elképzelhető, hogy a védelempolitikában is lesznek ehhez hasonló eszközök.

Negyedik forgatókönyvként megemlíthetők az olyan differenciált együttműködési formák, amelyek az európai integráció keretein kívül alakulnak ki, általában kormányközi megállapodások révén, európai uniós tagországokkal és kívülálló államokkal. A jelenleg formálódó tette kész országok koalíciója ebbe az irányba mozdult el. Az még nem ismert, hogy ez az együttműködési forma beépül-e az EU joganyagába, miként az a differenciált schengeni együttműködés esetében történt. Az sem zárható ki, hogy az újonnan kialakult differenciált együttműködés tartósan vagy véglegesen kívül marad az EU keretein, és kormányközi alapokon működik. Továbbra is létezni fog az integráció új súlypontjaként, más tagállamokkal, új politikai területeket és jogi, valamint intézményes rendszereket lefedve. Érdekes fejlemény például az Egyesült Királyság mint nem uniós tagállam vezető szerepének megjelenése az európai védelempolitikában. Ha a tette kész országok koalíciója tartósan bizonyul, akkor a védelmi együttműködés nyugati és európai lesz, de nem feltétlenül európai uniós szövetség. Néhány állam – uniós tagállam is – ideiglenesen vagy véglegesen kimaradhat ebből a védelmi együttműködésből. Különböző tagállami klubok formálódnak: az Európai Bizottság elnökén és a NATO-főtitkáron kívül a tette kész országok koalíciójából kerültek ki azok az európai vezetők (Keir Starmer, Friedrich Merz, Emmanuel Macron, Giorgia Meloni, Alexander Stubb), akik 2025. augusztus 18-án elkísérték Washingtonba Volodimir Zelenszkij ukrán elnököt. A cél az volt, hogy Ukrajna erősebb biztonsági garanciákat kapjon, és támogassák az ukrán elnököt az amerikai elnökkel folytatott tárgyaláson. Az uniós tagállamok nagyobb részének és a 2004-ben vagy utána csatlakozott államoknak a vezetői közül senki nem volt a delegáció tagja, ami világosan mutatja a politikai, gazdasági és katonai erőviszonyokat is. E közelmúltbeli diplomáciai találkozó önmagában még nem jelenti a védelempolitika magállamainak elitklubba alakulását, de jelzésértékű az európai uniós tagállamok politikai és/vagy gazdasági súlya tekintetében, mert három alapító tag, továbbá az

Egyesült Királyság és Finnország volt jelen, amely egy szűkebb kör, és a differenciálás logikáját mutatja. A lehetséges irányokat tartalmazza a 2. táblázat.

2. táblázat

Az európai védelempolitika fejlesztésének lehetséges irányai

	EU–NATO-partnerség elmélyítése, kollektív védelem fenntartása, új kondíciókkal	Az EU KBVP elmélyítése	Unió alapszerződéseken és más joganyagon alapuló megerősített együttműködés a védelem területén	Nem uniós alapszerződésen alapuló differenciált integráció a védelem területén
Dokumentumok/politikai kezdeményezések	Hágai NATO-csúcs	Fehér könyv az európai védelmi felkészültségről	A Tanács 2017/2315 határozata a PESCO létrehozásáról	A tette kész országok koalíciója (2025. évi londoni és párizsi csúcstalálkozók)
Év	2025	2025	2017	2025
A részt vevő államok száma	32 (24 EU-tag)	27	26 (EU-tagok Málta kivételével)	30+ (EU-tagállamok és más államok, köztük az Egyesült Királyság, Kanada, Japán és Törökország)
Az együttműködés típusa	Partnerség, csak a NATO-tagokra vonatkozó kötelezettségek	Az EU közös politikája	Többsebességes DI	à la carte DI
Az EU keretein belül	Nem	Igen	Igen	Igen vagy Nem

Forrás: Saját szerkesztés a cikk forrásai, megállapításai és következtetései alapján.

Összegzésként megállapítható, hogy a geopolitikai környezet megváltozása, a NATO védőernyőjének meggyengülése és az orosz, valamint az amerikai külpolitika irányváltása elengedhetlenné tette a közös európai védelem újragondolását. A differenciált integráció elméletén alapulva e cikk az Európai Unió védelempolitikájának rugalmas továbbfejlődéséhez nyújtott értelmezést, megkülönböztetve az egyes eltérő fejlődési irányokat. Az építkezés több szinten megkezdődött, mindegyik magában foglalja a differenciált integráció logikáját. Jelenleg még nem ismert, hogy az említett európai együttműködési formák hogyan illeszkednek az EU szu-

verén tagállamainak biztonságpolitikai stratégiáiba, és a tagállami szuverenitás- és biztonságpercepcióknak milyen irányú együttműködések és építkezési irányok felelnek meg. Az Európai Unió érdeke az, hogy ezek a vektorok ugyanabba az irányba mutassanak, és hatékony regionális védelmi struktúra alakuljon ki. Ehhez azonban nemcsak a részt vevő tagállamok közötti magasabb szintű politikai és szakpolitikai együttműködésre van szükség, hanem a védelmi ipari kapacitások és innovációs potenciálok közös és koordinált fejlesztésére is.

A cikk rámutatott, hogy az Európai Unió védelempolitikájának további mélyítése a szuverenista/kormányközi és institucionalista irányba indult el. Az EU uniós és tagállami szinten is elkezdte újjászervezni védelmét, miközben továbbra is elengedhetetlennek tartja a NATO kereteit. Bár az európai uniós tagállamok elköteleződtek védelmi kiadásaik jelentős növelésére, az még kérdéses, hogy mennyire fogják összehangolni a kezdeményezéseiket. A védelmi ipar erősítésének és a védelempolitikai fejlesztéseknek számos tovaggyűrűző pozitív hatása is lehetséges. Erősítheti az európai versenyképességet és innovációt, ugyanakkor az Európai Unió szakpolitikai prioritásait is átrendezheti. A cikk elméleti következtetései felhasználhatók a regionális integrációs szereplők nemzetközi politikai és gazdasági viszonyaiban történő szerepvállalásának értelmezéséhez, többirányú és többfókuszú szakpolitikai választások kialakításához. Ahogy az elemzésből kiderült, a védelempolitikában, amely a nemzeti szuverenitás egyik fontos megnyilvánulása, ez azt jelenti, hogy az uniós tagállamok különböző klaszterekbe integrálódnak, és rugalmas, többszintű megállapodásokat kötnek, koalíciókat alakítanak, hogy összehangolják az eltérő nemzeti érdekeiket a regionális integráció kollektív fellépésével és a geopolitikai kihívásokkal. Elméleti következtetéseink empirikus adatok alapján történő tesztelése utat nyithat a differenciált integráció fenti tipológiájának továbbfejlesztéséhez és más szakpolitikai területen történő felhasználásához is.

Hivatkozások

- Ágh, A. (szerk.) (2023). *Polikrízis a multipoláris világrendszerben*. Gondolat Kiadó.
- Aghion, P., Buti, M., Corsetti, G., Messori, M., & Sapir, A. (2025). *Pitfalls to avoid as the EU ramps up defence investment*. <https://www.bruegel.org/first-glance/pitfalls-avoid-eu-ramps-defence-investment>
- Ahmed, N., Wahed, M., & Thompson, N. C. (2023). The growing influence of industry in AI research. *Science*, 379(6635), 884–886. <https://www.science.org/doi/abs/10.1126/science.ade2420>
- Arabia, C. L., Bowen, A. S., & Welt, C. (2024). *U.S. Security Assistance to Ukraine*. *Congressional Research Service*, May 22. <https://www.congress.gov/crs-product/IF12040>
- Arató, K., & Koller, B. (2023). *Európa utazása. Integrációtörténet*. Gondolat Kiadó.
- Avbelj, M. (2008). Revisiting Flexible Integration in Times of Post-enlargement and Lustration of EU Constitutionalism. In *Croatian Yearbook of European Law and Policy*, 4(4). <https://www.cyelp.com/index.php/cyelp/article/view/53/46>
- Ball, J. (2023). Understanding the Implications of Hybrid and Non-Linear Warfare. *Global Security Review*. <https://globalsecurityreview.com/hybrid-and-non-linear-warfare-systematically-erases-the-divide-between-war-peace/>
- Bargués, P., & Bourekba, M. (2022). *War by all means: the rise of hybrid warfare*. CIDOB Report 08. <https://www.cidob.org/en/publications/war-all-means-rise-hybrid-warfare>
- Blavoukos, S., & Politis Lamprou, P. (2025). *A deep dive in the White Paper on the Future of European Defence*. ELIAMEP Policy Paper 178. <https://www.eliamep.gr/en/a-deep-dive-in-the-white-paper-on-the-future-of-european-defence/>
- Böttner, R. (2022). The instrument of enhanced cooperation: Pitfalls and possibilities for differentiated integration. *European Papers*, 7(1), 1145–1162. <https://www.europeanpapers.eu/e-journal/instrument-enhanced-cooperation-pitfalls-possibilities-differentiated-integration>
- Calcara, A., & Simón, L. (2024). Face to face: France, Germany and the future of the European defence industry. *Journal of European Public Policy*, 32(6), 1389–1413. <https://doi.org/10.1080/13501763.2024.2358112>
- Cook, L. (2025). EU needs to end its military dependency on the US and arm itself ‘to survive,’ says Tusk. *AP News*, January, 22. <https://apnews.com/article/eu-tusk-security-defense-spending-f206708f7b9e4899c3e6c59cc1774443>
- Council of the European Union (2017). *Council Decision Establishing Permanent Structured Cooperation (PESCO) and Determining the List of Participating Member States*. <https://www.consilium.europa.eu/media/32000/st14866en17.pdf>
- Council of the European Union (2022). *A Strategic Compass for Security and Defence – For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security*. Brussels, 21 March, 7371/22. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/en/pdf>
- Council of the European Union (2024). *Annual Progress Report on the Implementation of the Strategic Compass for Security and Defence*. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/StrategicCompass_2ndYear_Report_0.pdf
- Csernaton, R. (2019). Between rhetoric and practice: technological efficiency and defence cooperation in the European drone sector. *Critical Military Studies*, 7(2), 212–236. <https://doi.org/10.1080/2337486.2019.1585652>
- Csiki, T., Csoma, M., Deák, A., Egeresi, Z., Háda, B., Jójárt, K., Kemény, J., & Tálas, P. (2025). *Az orosz–ukrán háború harmadik évének tanulságai*. Stratégiai Védelmi Kutató Központ (Elemzések), 1–24.
- De Neve, J. (2007). The European Union? How differentiated integration is reshaping the EU? *European Integration*, 29(4), 503–521. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07036330701502498>

- Deutscher Bundestag (2025). *EU-Sachstand Zukunft der Europäischen Verteidigung*. EUDocX no.55 Referat. https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2025/06/20/Dokument_EuDoX_55_2025_EU-Sachstand-Verteidigung.pdf
- Dinan, D. (2020). *Europe recast: A history of the European Union* (3rd ed.). Palgrave Macmillan. <https://www.amazon.com/European-Union-Crisis/dp/1137604255>
- Dinan, D., Nugent, N., & Paterson, W. E. (2017). *The European Union in Crisis*. Palgrave Macmillan, UK.
- Dyson, K., & Sepos, A. (2010). *Which Europe? The Politics of Differentiated Integration*. Palgrave Macmillan. <https://link.springer.com/book/10.1057/9780230289529>
- EEAS (2024). *Permanent Structured Cooperation - PESCO Deepening Defence Cooperation Among EU Member States*. <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/2024-03-PESCO-Deepening-defence-cooperation.pdf>
- Ehlermann, C.-D. (1995). *Increased Differentiation or Stronger Unity*. EUI Working Paper, PSC No. 95/21. <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/1396>
- Ellingsen, T. (2025). Hybrid threats as a threat to democracy. Soft and smart tactics and three dimensions of democracy. In O. J. Borch and T. Heier (Eds.), *Preparing for hybrid threats to security. Collaborative Preparedness and Response* (pp. 36–52). Routledge, New York. <https://www.routledge.com/Preparing-for-Hybrid-Threats-to-Security-Collaborative-Preparedness-and-Response/Borch-Heier/p/book/9781032627014?>
- European Commission (2021). *Action Plan on Synergies between civil, defence and space industries*. Brussels, February 2. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_651
- European Commission (2022). *Joint communication to the European parliament and the council Action plan on military mobility 2.0*. Brussels, 10.11.2022 JOIN (2022) 48 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022JC0048>
- European Commission (2025a). *Speech by President von der Leyen at the European Parliament Plenary joint debate on European Council meetings and European Security*. March 11. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_25_739
- European Commission (2025b). *Action Plans on Military Mobility*. https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/military-mobility_en
- European Commission (2025c). *Press statement by President von der Leyen on the defence package*. March 4. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/statement_25_673
- European Commission (2025d). *Joint White paper for European Defence Readiness 2030*. <https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2025/03/19/joint-white-paper-for-european-defence-readiness-2030>
- European Council (2003). *European Security Strategy. A secure Europe in a better world*. <https://doi.org/10.2860/1402>
- European Union Global Strategy (2016). *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf
- Fernández, Ó., Vandendriessche, M., Saz-Carranza, A., Agell, N., & Franco, J. (2023). The impact of Russia's 2022 invasion of Ukraine on public perceptions of EU security and defence integration: a big data analysis. *Journal of European Integration*, 45(3), 463–485. <https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2183392>
- Gaisbauer, H. P. (2010). *Main stages of differentiated integration in JHA: a theory of clubs perspective*. Fifth Pan-European Conference on EU Politics. Porto, Portugal, 23–26 June 2010.
- Genschel, P., Leek, L., & Weyns, J. (2023). War and integration. The Russian attack on Ukraine and the institutional development of the EU. *Journal of European Integration*, 45(3), 343–360. <https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2183397>
- Geri, M. (2025). New Strategic Responsibility for the EU: EU-NATO Cooperation against Hybrid Warfare from Russia. *The Rest. Journal of Politics and Development*, 15(1), 6–19. <https://>

- therestjournal.com/2025/01/30/a-new-strategic-responsibility-for-the-eu-eu-nato-cooperation-against-hybrid-warfare-from-russia/
- Giegerich, B. (2015). Foreign and Security Policy. Civilian Power Europe and American Leadership. In H. Wallace et al. (Eds.), *Policy Making in the European Union* (7th ed., pp. 436–463). Oxford University Press.
- Gilbert, M. (2021). *European Integration: A Political History*. Rowman and Littlefield, Lanham.
- Haeck, P. (2025). Europe looks to poach US researchers as Trump cuts funding. *Politico*, March 19. <https://www.politico.eu/article/europe-us-research-education-donald-trump-ekaterina-zaharieva/>
- Halmi, P. (2019). Differenciált integráció: gazdasági integrációs modellek In Halmi, P. (Ed.) *Tagállami integrációs modellek: A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban* (pp. 67–143). Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest.
- Halmi, P. (2020). *Mélyintegráció. A Gazdasági és Monetáris Unió ökonomiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Ifversen, J., & Kolvræ, C. (2007). *European Neighbourhood Policy as Identity Politics*. EUSA Tenth Biennial International Conference. Montreal, Canada, May 17–19.
- Ilzetzi, E. (2025). *Waffen und Wachstum: Die wirtschaftlichen Folgen steigender Militärausgaben*. Kiel Report no.2. Kiel Institut für Weltwirtschaft, February. https://www.ifw-kiel.de/fileadmin/Dateiverwaltung/IfW-Publications/fis-import/78d4d746-2284-4431-bd95-4c4ef055e042-Kiel_Report_Nr2_DE_FINAL-27-2.pdf
- Indra (2025). *Spanish company Indra Group to step up research and development of defence and space technologies with €385 million in EIB financing*. 15 July. <https://www.indracompany.com/en/noticia/spanish-company-indra-group-step-research-development-defence-space-technologies-eu385>
- Kinnvall, C., Manners, I., & Mitzen, J. 2018. Introduction to 2018 Special Issue of European Security: Ontological (In)Security in the European Union. *European Security*, 27(3), 249–265. <https://doi.org/10.1080/09662839.2018.1497977>
- Koller, B. (2012). Klubtagságok az EU-ban, A differenciált integráció gyakorlati és elméleti vonatkozásai. *Politikatudományi Szemle*, 21(1), 32–57. <https://real.mtak.hu/90701/1/koller.pdf>
- Koller, B. (2019). Többsebességű vagy menüválasztásos jövő? A differenciált integráció elméleti és gyakorlati kérdései az Európai Unióban. In Halmi, P. (Ed.), *Tagállami integrációs modellek: A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban* (pp. 51–67). Ludovika Egyetemi Kiadó.
- Köllicker, A. (2001). Bringing Together or Driving Apart the Union? Towards a Theory of Differentiated Integration. *West European Politics*, 24(4), 125–151. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402380108425468>
- Leruth, B., & Lord, C. (Eds.). (2018). *Differentiated integration in the European Union: Many concepts, sparse theory, few data*. Routledge. <https://www.routledge.com/Differentiated-Integration-in-the-European-Union/Leruth-Lord/p/book/9781138099111?>
- Leuffen, D., Rittberger, B., & Schimmelfennig, F. (2022). *Integration and differentiation in the European Union: Theory and policies* (2nd ed.). Palgrave Macmillan. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-76677-1>
- Losoncz, M. (2017). *Az Egyesült Királyság kilépése az EU-ból és az európai integráció*. Prosperitas monográfiák, Budapesti Gazdaságtudományi Egyetem. <https://doi.org/10.29180/EK-kilep-EU.2017>
- Losoncz, M. (2024). A brexit mérlege: hatások, következmények és tanulságok hét év után. In M. Szanyi et al. (Eds.), *Trendek és töréspontok V.: kockázatok és mellékhatások*. Akadémiai Kiadó. https://mersz.hu/dokumentum/ml194trendek5__60/
- Manners, I. (2024). Arrival of Normative Power in Planetary Politics. *Journal of Common Market Studies*, 62(3), 825–844. <https://doi.org/10.1111/jcms.13505>

- Martonyi, J. (2018). Differenciáció vagy dezintegráció. Megújítva megőrizni. *Európai Tükör*, 21(1), 95–108. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/eumirror/article/view/1256/577>
- Melley, B. (2025). European leaders face a ‘once in a generation moment,’ Starmer says on ending war in Ukraine. *PBS News*, March 2. <https://www.pbs.org/newshour/world/european-leaders-face-a-once-in-a-generation-moment-starmer-says-on-ending-war-in-ukraine>
- Molnár, A. (2018). *Az Európai Unió külkapcsolati rendszere és eszközei: a külkapcsolatoktól a kül-, a biztonság- és védelempolitikáig*. Dialóg Campus Kiadó.
- Molnár, A. (2025). Az ukrán invázió orosz invázió hatása az Európai Bizottság szerepére a védelmi ipar és a védelempolitika területein. *Hadtudomány*, 34(4), 3–18. <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2024.34.4.3>
- Mörth, U., & Britz, M. (2004). European integration as organizing: The case of armaments. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 42(5), 957–973. <https://doi.org/10.1111/j.00219886.2004.00536.x>
- NATO (2023). *Joint Declaration on EU-NATO Cooperation by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_210549.htm
- NATO (2025). *The Hague Summit Declaration issued by the NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in The Hague*, 25 June. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_236705.htm
- Pagani, F. (1998). A New Gear in the CFSP Machinery: Integration of the Petersberg Tasks in the Treaty on European Union. *European Journal of International Law*, 9(4), 737–749. <https://doi.org/10.1093/ejil/9.4.737>
- Paris Defence and Strategy Forum (PDSF) (2025). *L'Académie de défense de l'École militaire*. 11–13 March. <https://www.defense.gouv.fr/academ/evenements/paris-defence-and-strategy-forum>
- Petersberg Declaration (1992). *Western European Union. Council of Ministers*. Bonn, 19 June. https://www.cvce.eu/en/obj/petersberg_declaration_made_by_the_weu_council_of_ministers_bonn_19_june_1992-en-16938094-bb79-41ff-951c-f6c7aae8a97a.html
- Philippart, E., & Edwards, G. (1999). The provisions of closer cooperation in the Treaty of Amsterdam: The politics of flexibility in the European Union. *Journal of Common Market Studies*, 37(1), 87–101. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00151>
- Reuters (2025). *Merz sees new era for European defence with German spending surge*. March 18. <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/merz-sees-new-era-european-defence-with-german-spending-surge-2025-03-18/>
- Riddervold, M., & Rieker, P. (2024). Finally coming of age? EU foreign and security policy after Ukraine. *European Security*, 33(3), 497–516. <https://doi.org/10.1080/09662839.2024.2376616>
- Risse, T. (2004). Social Constructivism and European Integration. In A. Wiender & T. Diez (Eds.), *European Integration Theory* (pp. 159–175). Oxford University Press.
- Schimmelfennig, F. (2019). Differentiated integration and European Union politics. *Oxford Research Encyclopaedia of Politics*.
- Starmer, K. (2025). *Prime Minister Keir Starmer's Statement as Chair for the Leaders Meeting on Ukraine*. 2 March. <https://www.gov.uk/government/news/chairs-statement-leaders-meeting-on-ukraine-london-2-march-2025>
- Stubb, A. C. (1996). A Categorization of Differentiated Integration. *Journal of Common Market Studies*, 34, 283–295. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.1996.tb00573.x>
- Stubb, A. C. (2002). *Negotiating Flexibility in the European Union*. Palgrave Macmillan. <https://www.amazon.com/Negotiating-Flexibility-European-Union-Amsterdam/dp/0333948300>
- Szenes, Z. (2008). A védelempolitika fogalma, tartalma és határai. *Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle*, 1(2), 27–34. https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/szenes_zoltan-a_vedelempolitika_fogalma_tartalma_es_hatarai.pdf
- Tekin, F., & Wessels, W. (2008). *Flexibility within the Lisbon Treaty: Trademark or Empty Promise?* EIPAScope 1, 1–7. <https://aei.pitt.edu/11044/>

- Wallace, H., & Reh, C. (2015). An Institutional Anatomy and Five Policy Modes. In H. Wallace et al. (Eds.), *Policy Making in the European Union* (7th ed., pp. 72–112). Oxford University Press.
- Weissmann, M., Nilsson, N., & Palmertz, B. (2021). *Hybrid Threats and Hybrid Warfare: Time for a Comprehensive Approach?* RSIS. <https://rsis.edu.sg/rsis-publication/rsis/hybrid-threats-and-hybrid-warfare-time-for-a-comprehensive-approach/>
- Wolff, G. (2024). The European defence industrial strategy: important, but raising many questions. *Bruegel*. <https://www.bruegel.org/analysis/european-defence-industrial-strategy-important-raising-many-questions>
- Wolff, G., Steinbach, A., & Zettelmeyer, J. (2025). The governance and funding of European rearmament. *Bruegel*, 15/2025. <https://www.bruegel.org/policy-brief/governance-and-funding-european-rearmament>
- Zettelmeyer, J. (2025). Can Germany afford to take most defence spending out of its debt brake? *Bruegel*, 11. March <https://www.bruegel.org/analysis/can-germany-afford-take-most-defence-spending-out-its-debt-brake>